

Carmina Burana – koliko je pjesama uglazbio Carl Orff?

Gotovo da ne prođe ni godina dana da se poznato djelo njemačkoga kompozitora Carla Orffa *Carmina Burana* ne pojavi na koncertnim pozornicama. Tako je i prošle godine održan koncert na otvorenome najavljen sljedećim riječima: „Besplatnom izvedbom glasovite Carmine Burane Zagrebačka filharmonija obilježava Dan grada Zagreba” (*zagrebinfo.br* 27. svibnja 2015.). Godinu dana prije toga „HRT je proslavio 88. rođendan u Lisinskom uz Carminu Buranu” u izvedbi zbora i simfonijskoga orkestra HRT-a (*ziber.br* 16. svibnja 2014.).

Carmina Burana, scenska kantata za orkestar, zbor i solopjevače, praižvedena je 1937. godine u frankfurtskoj operi. Carl Orff libreto za svoju kompoziciju pronašao je u rukopisu iz 13. stoljeća otkrivenome 1803. godine u bavarskome samostanu *Benediktbeuern*, po kojemu je i ta zbirka srednjovjekovnih svjetovnih pjesama dobila ime. Njezin puni latinski naziv glasi *Carmina Burana: Cantiones profanae cantoribus et choris cantandae comitantibus instrumentis atque imaginibus magicis*, u hrvatskome prijevodu *Pjesme iz Beurena (Buranske pjesme): Svjetovne pjesme za pjevače i zborove za pjevanje uz instrumente i magične slike*. Rukopisna zbirka sadržava 254 pjesme uključujući i nekoliko dramskih tekstova.

Koliko je pjesama odabrao i uglazbio Carl Orff? Samo jednu pjesmu, što je moguće zaključiti iz teksta najave zagrebačkih izvedba u kojemu je latinski naziv Orffova djela preuzet kao imenica ženskoga roda u jednini s pripadajućim atributom – *izvedbom glasovite Carmine Burane, uz Carminu Buranu*. No poznato je da je Orff uglazbio latinski tekst dvadeset i četiri pjesme iz zbirke *Carmina Burana*.

Zašto dolazi to takve zabune?

Riječ je o latinskoj imenici srednjega roda *carmen* 'pjesma' koja u množini glasi *carmina* te s pripadajućim atributom *Burana* znači 'pjesme iz Beurna'. Zamka je poklapanje gramatičkoga morfema za nominativ jednine ženskoga roda u hrvatskome – *pjesm-a* i nominativa množine srednjega roda u latinskome jeziku – *carmin-a*, zbog čega se latinska riječ sklanja po hrvatskoj e-sklonidbi u jednini, izgubivši značenje množine. To se često događa s latinskim imenicama koje nisu prethodno prilagođene hrvatskomu jezičnom

sustavu, za razliku od riječi *karmine* (pl. tantum) koja je, uz semantički pomak ('gozba u čast pokojnika'), fonološki i morfološki u potpunosti prilagođena.

Stoga neprilagođene riječi iz latinskoga jezika, poglavito imena, ne valja uključivati u sklonidbene modele hrvatskoga jezika. Rješenje je u dodavanju apozicije pred nesklonjivu latinsku riječ ili sintagmu, primjerice: u časopisu *Colloquia Maruliana*, u časopisu *Folia onomastica Croatica*, u časopisu *Fluminensia*; iz biblioteke *Documenta Croatica*; prema ugovoru *Pacta conventa*.

Dakle, Carl Orff u svojoj je kantati *Carmina Burana* uglazbio dvadeset i četiri pjesme iz rukopisne zbirke *Carmina Burana*.

Što je Arhimed povikao iskočivši iz kade – Hèureka! ili Èureka!

Hèureka! (Otkrio sam!) jedan je od najpoznatijih usklika u povijesti. Tu je riječ, prema predaji, radosno uzviknuo grčki matematičar i fizičar Arhimed iz Sirakuze (3. stoljeće prije Krista) iskočivši iz korita u kojemu se kupao. U tome je trenutku otkrio temeljno pravilo hidrostatičke, a to je da tijelo uronjeno u tekućinu prividno gubi od svoje težine onoliko kolika je težina njime istisnute tekućine. Oduševljen otkrićem, kako tvrdi predaja, Arhimed je, na čuđenje prolaznika, gol potrčao ulicama grada ponavljajući *Hèureka, hèureka!*

Taj će usklik ući u brojne svjetske jezike kao sinonim za kakvo otkriće, spoznaju ili spasonosnu misao, ali će se rabiti i u različitim područjima znanosti, obrazovanja i gospodarstva za imenovanje projekata, udruga ili tvrtka. Iz medija doznajemo o nazivu europskoga projekta *Heureka – spoznajom do uspjeha*, o imenu Udruge za zaštitu prava i interesa djece i obitelji *Heureka*, ali i o tečajevima u školi stranih jezika *Eureka centar* te o izdavanju udžbenika za Prirodu i društvo naslovljenoga *Eureka!*. S obzirom na ime udžbenika i slogan „Otkrivajmo radost učenja” kojim je predstavljen, postavlja se pitanje primjenjuje li se u njemu „euristička” metoda poučavanja? Zasiurno se ne primjenjuje jer je poznato da se metoda u kojoj učitelj potiče učenike na samostalno zaključivanje i spoznaju zove heurističkom.

Zašto se pojavljuju dvostrukosti? Zamka je u malome znaku (´), tzv. oštrome haku, koji u grčkome alfabetu stoji iznad početnoga samoglasnika ili dvoglasa označujući aspiraciju, stoga grčku riječ *εὕρηκα* valja transliterirati i pročitati kao *hèureka*. Riječ je o perfektu glagola *εὕρισκω* (translit. *heurísko*) 'pronalazim, otkrivam', iz kojega je izveden naziv *heuristika* za metodu otkrivanja novih spoznaja, pa tako i pridjev *heuristički*. Aspirirani su samoglasnici na početku riječi u pozadini mnogih internacionalizama grčkoga podrijetla, poput *historiografija* (ιστορία + γράφω – translit. *historía + grápho*), *hidronim* (ὕδωρ + ὄνομα – translit. *hýdor + ónoma*), homonim (ὁμός + ὄνομα – translit. *homós + ónoma*), *hapakslegomenon* (ἄπαξ λεγόμενον – translit. *hápaks legómenon*) i slično.

A Arhimed je, dakle, uskliknuo *Hèureka!*